

УДК 338.242.2

Голікова К. П.

ПВНЗ «Інститут ділового адміністрування»

КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІННЯ ПРОДОВОЛЬЧИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ КРАЇНИ

Розглянуто поняття «продовольче забезпечення», узагальнено його основні характеристики. Доведено, що продовольче забезпечення необхідно розглядати і як процес, і як систему. Запропоновано концепцію управління продовольчим забезпеченням, що передбачає обґрунтування мети, завдань, основних напрямків розвитку, джерел фінансування, структури та складу організаційно-економічного механізму, результативності запропонованих заходів.

Ключові слова: продовольче забезпечення, продовольча безпека, процес, система продовольчого забезпечення, агропромисловий комплекс.

Постановка проблеми. Питання продовольчого забезпечення країни протягом розвитку цивілізації є центром особливої уваги вчених-економістів і держав у цілому. Відомо, що соціально-економічна стабільність у країні багато в чому визначається рівнем і якістю життя населення, рівнем задоволення потреб населення.

В основі різноманіття потреб людини лежать фізіологічні потреби: їжа, житло, сон, відпочинок, комфортні умови довкілля, його здоров'я. Однією з головних потреб є потреба в їжі (виникнення інших фізіологічних потреб спирається саме на неї). Тому проблема продовольчого забезпечення країни має першочергове значення, а вирішення якої можливе шляхом розроблення концепції управління продовольчим забезпеченням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий вклад в аналіз загальних проблем продовольчого забезпечення та стабілізації агропродовольчого сектора зробили такі вчені, як В. Геєць, Л. Дейнеко, В. Іл'яшенко, І. Романюк, П. Саблук, В. Трегобчук, М. Хвесик, О. Щегович та ін. За останні роки проблеми продовольчого забезпечення висвітлені і працях відомих російських і білоруських учених, зокрема: А. Алтухова, О. Борисенко, В. Гусакова, А. Гордєєва, З. Ільїної, А. Колесняка, Т. Полозова та інших. Серед закордонних дослідників, у працях яких розкрито проблеми продовольчого забезпечення, можна виділити Д. Антле, А. Сіна, М. Трейсі та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У чисельних працях вітчизняних і закордонних учених було вивчено лише окремі аспекти цієї проблеми. Велику кількість досліджень було присвячено питанням продовольчої безпеки країни, проте їх результати не вирішують проблеми продовольчого забезпечення як концепції управління.

Метою статті є формування концепції управління продовольчим забезпеченням країни, що передбачає обґрунтування мети, завдань, основних напрямків розвитку, джерел фінансування, структури та складу організаційно-економічного механізму, результативності запропонованих заходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість дослідників, як правило, чітко не розмежовують категорії «продовольче забезпечення» та «продовольча безпека», а ототожнюють ці два поняття. Проте економічною основою продовольчої безпеки є продовольче забезпечення населення країни основними видами харчовими продуктами. Це означає, що якщо налагоджено безпечібно й достатнє за медичними нормами постачання населенню основних харчових продуктів, то продовольчу безпеку можна вважати гарантованою.

Зважаючи на це, у світовій практиці сьогодні сформовані два концептуальні підходи до вирішення проблеми продовольчого забезпечення [6].

Перший підхід – необхідний рівень забезпечення населення країни основними харчовими продуктами забезпечується шляхом імпорту необхідних видів продуктів з інших країн світу за умови усунення тарифних і нетарифних бар'єрів для переміщення продовольства та скорочення рівня державної підтримки вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників. Прихильниками такого підходу є країни – експортери продовольчої продукції з ліберальною моделлю економіки (США, Канада, Австралія), які мають сприятливі природно-кліматичні умови для вирощення сільськогосподарських культур, зокрема зернових, а також розвинений аграрний сектор. Сільське господарство цих країн виробляє основні види продовольства в обсягах, що перевищують внутрішні потреби й задовольняють значну частину попиту на світовому ринку [8, с. 14].

Іншої концепції продовольчого забезпечення притримуються країни Західної Європи. Їх економічна політика в аграрній сфері передбачає пряме субсидювання сільськогосподарських товаровиробників разом із захистом внутрішнього ринку через квотування імпорту харчових продуктів, митних тарифів з метою забезпечення рівня самозабезпечення основними видами продовольства. Так, в країнах Європейського Союзу еквівалент субсидій товаровиробникам у середньому в 2 рази вище, ніж в США та Канаді. Безперечно, такий підхід вимагає значних фінансових витрат з державного бюджету, і уряди виділяють ці кошти, оскільки це відповідає інтересам продовольчої безпеки та соціальної стабільності у цих країнах [8, с. 15].

Незважаючи на принципові відмінності розглянутих підходів, обидва з них сходяться на тому, що необхідний достатній рівень продовольчого забезпечення країни може досягатися як за допомогою власного виробництва харчових продуктів, так і через наявність засобів для імпорту в необхідних обсягах за найменших ризиків непостачання продовольства у разі росту цін, нестачі валютних коштів, порушень надходжень продовольства з імпорту тощо [8, с. 16].

Розбіжності в розумінні проблеми продовольчого забезпечення формуються значною мірою в концептуальній сфері базових понять. У дослідженнях російських учених існує кілька точок зору щодо поняття «проблеми продовольчого забезпечення». В. Немчинов [5, с. 37] вважає, що проблема продовольчого забезпечення полягає в невідповідності фактичних раціонів науково обґрунтованим медичним нормам.

Проте деякі вчені, зокрема Е. Мишустин [5, с. 42], розуміють проблему продовольчого забезпечення як незадоволеність споживчого попиту на продовольчі товари. На їх думку, найбільш явна форма прояву сучасної продовольчої проблеми полягає в порушенні рівноваги між пропозицією продовольчих товарів, що постійно зростає, і ще більш швидкому зростанні потреб у продовольстві.

Інші науковці [1] вбачають продовольчу проблему в нестійкому постачанні населення харчовими продуктами й вважають, що вирішувати її можна шляхом забезпечення виробництва сільськогосподарських продуктів, достатнього для стійкого продовольчого постачання населення.

Насправді ж це різні характеристики однієї й тієї самої проблеми, що в цілому визначають недоліки продовольчого забезпечення.

На думку І. Романюк, категорія «продовольче забезпечення» охоплює всю сукупність відносин відтворювального процесу: виробництво продовольства, його розподіл, обмін, споживання, і, на відміну від категорії «продовольча безпека», поняття «забезпечення» зображає, перш за все, організацію й регулювання комплексу відносин щодо формування продовольчих ресурсів, вироблених усередині країни й доповнених імпортом. Науковець дає таке визначення продовольчому забезпеченню: «це комплекс економічних, технологічних та організаційних заходів, які здійснюються державою та іншими суб'єктами ринку на рівні країни та регіонів з метою задоволення потреб населення у харчових продуктах і включають стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та її переробки, забезпечення належної якості й безпеки харчових продуктів та їх цінової доступності» [8, с. 20].

З проведеного дослідження узагальнено основні характеристики, що притаманні категорії «продовольче забезпечення», а саме:

1. Продовольче забезпечення – це самостійна категорія, яка не повинна ототожнюватися з іншими категоріями в аналізі продовольчої проблеми та зміцненні продовольчої безпеки.

2. Управління та організація продовольчого забезпечення ґрунтується на нормативно-правовій

базі, на використанні системи кількісних і якісних показників, що включають рівень розвитку агропродовольчої сфери, використання природно-ресурсного потенціалу країни, що впливає на обсяги виробництва, споживання продовольства, а також імпортозалежності.

3. Стан продовольчого забезпечення характеризується не лише обсягом виготовленої продукції, а й формується попитом, що залежить від чисельності населення, його купівельної спроможності, територіальної та національної особливості в споживанні харчових продуктів, рівнем цін на харчові продукти на продовольчому ринку.

4. Рівень продовольчого забезпечення визначається якістю та безпечністю харчових продуктів як власного виробництва, так і імпортованих.

5. Рівень розвитку продовольчого забезпечення характеризується збалансованим, безперервним процесом постачання харчових продуктів до споживача в довгостроковій перспективі.

З наведених характеристик сформуємо таке визначення: продовольче забезпечення – це система взаємодії виробників, продавців, споживачів та органів державної влади, що забезпечує потреби населення в якісних харчових продуктах з науково-обґрунтованим нормам; заснована на економічних відносинах відповідальності перед населенням; сприяє економічній та фізичній доступності продовольства в стабільних умовах і у разі надзвичайних ситуацій.

Продовольче забезпечення необхідно розглядати і як процес, і як систему. Продовольче забезпечення як процес – це комплекс взаємопов'язаних функціональних видів діяльності у складі суспільного виробництва, як система – це спеціалізована структура в загальній системі виробничих відносин. У цілому це відносно самостійна структурована система, метою якої є надійне (безперебійне) та достатнє (за медичними нормам) постачання населенню харчових продуктів [7, с. 16].

Уперше категорію продовольчого забезпечення як систему представив Р. Гумеров [4]. На його думку, вона являє собою єдність двох підсистем:

а) вітчизняного виробництва сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства;

б) зовнішньої торгівлі відповідною продукцією.

Пізніше в ній було виділено три підсистеми: перша – споживання продовольства й харчування населення, друга – виробництва продовольства, третя – формування й розподіл продовольчих ресурсів (див. рис. 1).

Проте, погоджуючись з думкою А. Колесняка та Т. Полозова [7, с. 15], у наведеній структурі системи продовольчого забезпечення, завдання, які повинні вирішувати виділені підсистеми, сформульовані не зовсім коректно.

У підсистемі споживання продовольства й харчування населення з'єднані різні за своїми функціями завдання. Урахування вимог раціонального та збалансованого харчування необхідно для визначення рівня продо-

Рис. 1. Структура системи продовольчого забезпечення

вольчого забезпечення, але харчування є категорією, що характеризує фізіологічний, але не економічний процес, оскільки харчування – це надходження в організм людини й засвоєння їм обсягу речовин, необхідних для поповнення енергетичних витрат.

Споживання як економічний процес – це придбання населенням харчових продуктів, причому не лише через торгівлю мережу та громадське харчування, а й за допомогою особистого господарства. Тобто процес споживання продуктів не зводиться до отримання організмом людини певної кількості калорій, білків, вуглеводів тощо. Задоволення потреб людського організму – це лише фізіологічна основа процесу. Визначальною ж його рисою є соціально-економічний аспект процесу споживання, що виражається у формуванні потреб певних харчових продуктів. І в міру більш повного задоволення потреб в окремих елементах живлення значення соціально-економічних чинників зростає [7, с. 16].

На основі цього підходу можна виокремити такі підсистеми продовольчого забезпечення країни:

1. Підсистема визначення потреби в продовольстві дає можливість:

- встановити норми споживання харчових продуктів для різних категорій населення з урахуванням природних умов та традицій у харчуванні;
- виявити чинники, що впливають на потребу в продовольстві;
- розрахувати обсяги потреби в продовольстві з урахуванням прогнозу чисельності населення.

2. Підсистема формування продовольчих фондів забезпечує:

- організацію закупівель продовольства;
- скорочення імпорту та збільшення експорту продовольчих товарів.

3. Підсистема виробництва продовольства уможлиблює:

- інтенсифікацію виробництва на основі передових технологій;
- розміщення і спеціалізацію виробництва;
- підвищення споживчих якостей продукції;
- організацію екологічної безпеки виробництва.

4. Підсистема розподілу ресурсів продовольства забезпечує:

- формування та контроль ринків продовольчих товарів;
- розвиток системи транспортування та зберігання сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів.

5. Підсистема споживання уможлиблює контроль і прийняття спільного рішення з законодавчими та виконавчими органами влади з питань, що забезпечують необхідний рівень фізичної та економічної доступності харчових продуктів.

6. Підсистема управління продовольчим забезпеченням дає можливість:

- створити територіальний орган управління процесом продовольчого забезпечення;
- організувати інформаційне забезпечення;
- здійснити контроль за відповідністю фактичного стану об'єкта управління нормативно-заданому та їх коригування [7, с. 17].

Для вдосконалення управління продовольчим забезпеченням країни необхідно визначити основні пріоритетні напрями розвитку системи управління. Визначально значення тут має подальший розвиток юридичної основи, яка встановлює

норми права у сфері продовольчого забезпечення України, а саме прийняття Закону України «Про продовольчу безпеку».

Зауважимо, що з юридичним напрямом розвитку системи управління продовольчим забезпеченням країни безпосередньо пов'язане інституційне. УВ сучасних умовах вимагає значного вдосконалення стану інституційного середовища, яке характеризується наявністю й результативністю функціонування інститутів у сфері регулювання агропродовольчої сфери, виробництва та споживання харчових продуктів.

Головним у напрямі управління продовольчим забезпеченням є створення ефективного механізму державної підтримки агропромислового комплексу, захисту вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників, розвитку системи продовольчого забезпечення населення країни [2, с. 59].

Заслугує на увагу й розвиток корпоративного напрямку в процесі продовольчого забезпечення країни. Товаровиробник агропромислового комплексу, постачальник продовольства зацікавлені в максимальному можливому рівні цін, за яким харчові продукти будуть продаватися на продовольчому ринку [2, с. 59].

Виділимо такі основні вектори державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції:

1. Міжнародна торгівля: заходи спрямовані на зняття торгових бар'єрів, регулювання експортно-імпортних поставок; захист вітчизняних виробників від ввезення в країну сільськогосподарської продукції; введення квот, ембарго, домовленості окремих видів продовольства, бартерна торгівля.

2. Збут (маркетинг): сприяння розвитку збутових кооперативів і збільшення попиту на певний вид продукції.

3. Кредитування та страхування: держава вдосконалює кредитні домовленості, ведуться переговори з банками про зниження позикового відсотка за умови, що фермер на межі банкрутства; сільськогосподарське страхування має розвиватися на засадах приватної ініціативи, вільного доступу до ринку.

4. Обмеження виробництва сільськогосподарської продукції: виведення земель з обігу шляхом консервації на 10 років, скорочення посівних площ окремих культур. Його мета – регулювання посівних площ основних сільськогосподарських культур, скорочення можливого перевищення пропозиції товару над попитом.

5. Соціальна політика: сприяння комплексному розвитку сільських територій і підвищення життєвого рівня селян шляхом регулювання демографічних процесів сільського розвитку та депресивних територій [3, с. 120].

Удосконалення системи в технологічному напрямі повинно виражатися в розвитку взаємозв'язків між окремими підпроцесами управління:

- прогнозуванням продовольчого забезпечення країни;
- плануванням забезпечення харчовими продуктами й продовольством населення;
- організацією продовольчого постачання країни (регіону);
- регулюванням системи забезпечення країни харчовими продуктами; контролем реалізації запланованого продовольчого забезпечення на основі моніторингу системи.

Таблиця 1

Концепція управління продовольчим забезпеченням країни

Структурні складники концепції	Зміст структурних складників концепції
Мета	Формування системи гарантованого задоволення потреби населення країни в харчових продуктах на основі сталого розвитку сільського господарства
Завдання	1. Встановити раціональну структуру, необхідні обсяги й джерела продовольчого забезпечення країни. 2. Забезпечити виробництво харчових продуктів. 3. Забезпечити задоволення потреб населення в якісному продовольстві
Напрями розвитку	1. Нормативно-правове (юридичне). 2. Інституційне. 3. Корпоративне. 4. Технологічне. 5. Організаційно-економічне
Джерела фінансування	1. Фінансові ресурси державного бюджету. 2. Фінансові ресурси місцевих бюджетів. 3. Інші джерела фінансування
Форма реалізації	Комплексний організаційно-економічний механізм продовольчого забезпечення країни
Результативність	1. Розвиток виробництва сільськогосподарської продукції. 2. Забезпечення трудової зайнятості сільського населення. 3. Соціально-економічний розвиток сільських територій. 4. Задоволення потреби населення країни в продовольстві. 5. Підвищення рівня продовольчої безпеки країни

При цьому прогнозування продовольчого забезпечення повинно бути пов'язане із загальною системою прогнозування в економіці та відповідати державним прогнозам соціально-економічного розвитку країни, прогнозами соціально-економічного розвитку регіонів, концепціям і програмам розвитку сільського господарства країни та регіонів [2, с. 59].

Центральним, ключовим напрямом удосконалення управління продовольчим забезпеченням країни має стати формування комплексного організаційно-економічного механізму, який розглядає систему продовольчого забезпечення країни як сукупність трьох складових частин:

- визначення потреби країни в продовольстві;
- виробництва необхідних харчових продуктів і продовольства;
- доведення харчових продуктів до споживача, задоволення потреби населення в харчових продуктах.

Таким чином, результати досліджень дозволяють до основних напрямів управління продовольчим забезпеченням країни віднести: нормативно-правове; інституційне; корпоративне; технологічне; організаційно-економічне.

Основні складники концепції управління продовольчим забезпеченням країни наведено в табл. 1.

Формою реалізації концепції управління продовольчим забезпеченням країни повинен стати комплексний організаційно-економічний механізм. Серед рівнів практичної реалізації цього механізму необхідно виділити макро-, мезо- та мікрорівень. Між названими рівнями мають бути забезпечені взаємозв'язок, порівнянність заходів, єдність напрямів і мети розвитку, відповідність поставлених завдань і способів їх вирішення.

Висновки. Удосконалення управління продовольчим забезпеченням країни покликане забезпечити такі основні результати:

- розвиток сільськогосподарського виробництва;
- забезпечення трудової зайнятості сільського населення, які беруть участь у процесі виробництва сільськогосподарської продукції;

– соціально-економічний розвиток сільських територій;

– задоволення потреби населення в харчових продуктах (необхідної якості відповідно до раціональних норм споживання);

– підвищення рівня продовольчої безпеки країни.

Список використаних джерел:

1. Шутьков А. АПК России: новый хозяйственный механизм / А. Шутьков. – М., 1990. – 494 с.
2. Брыжко В. Концептуальный подход к совершенствованию управления продовольственным обеспечением города / В. Брыжко, В. Шкребко // Аграрный вестник Урала. – 2011. – № 8(87). – С. 58–60.
3. Вараксіна О. Світовий досвід державної політики продовольчого забезпечення / О. Вараксіна // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». – 2013. – № 4. – С. 118–124. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpush_2013_4_20.
4. Гумеров Р. Десять лет аграрной реформе: куда пришли и что делать? / Р. Гумеров // Российский экономический журнал. – 2000. – № 9. – С. 35–51.
5. Колесняк А. Продовольственное обеспечение: региональный аспект : [монография] / А. Колесняк. – М. : Восход-А, 2007. – 220 с.
6. Парамонова С. Оценка продовольственной безопасности региона / С. Парамонова, Л. Пашина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zhurnal.ape.relarn.ru/articles/2004/109.html>.
7. Полозова Т. Структура и показатели оценки системы продовольственного обеспечения / Т. Полозова, А. Колесняк // Вестник КрасГАУ. – Красноярск, 2009. – № 1. – С. 12–18.
8. Романюк І. Організаційно-економічні засади продовольчого забезпечення та напрями його удосконалення в регіоні / І. Романюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://books.google.com.ua/books>.

Голикова К. П.

ЧВУЗ «Институт делового администрирования»

КОНЦЕПЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫМ ОБЕСПЕЧЕНИЕМ СТРАНЫ

Резюме

Рассмотрено понятие «продовольственное обеспечение», обобщены его основные характеристики. Доказано, что продовольственное обеспечение необходимо рассматривать и как процесс, и как систему. Предложенная концепция управления продовольственным обеспечением предусматривает обоснование целей, задач, основных направлений развития, источников финансирования, структуры и состава организационно-экономического механизма, результативности предлагаемых мер.

Ключевые слова: продовольственное обеспечение, продовольственная безопасность, процесс, система продовольственного обеспечения, агропромышленный комплекс.

Holikova K. P.

PHEI "Institute of Business Administration"

MANAGEMENT CONCEPT OF COUNTRY'S FOOD SUPPLY

Summary

The concept of "food security" is studied and its main characteristics are summarized. It is proved that food supply should be seen both as a process and as a system. This concept involves supporting goals, objectives, main directions of development, and sources of financing, structure of organizational and economic mechanism and effectiveness of the proposed measures.

Keywords: food security, food supply, process, system of food security, agroindustrial complex.

УДК 330.322

Голобородько Т. В.

Криворізький національний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАХОДИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті представлено основні результати дослідження щодо визначення та обґрунтування заходів інвестиційного забезпечення аграрного сектора національної економіки. Побудовано класифікацію джерел фінансування інвестиційної діяльності аграрних підприємств. Досліджено структуру та динаміку капітальних інвестицій в Україні за джерелами фінансування. Розглянуто основні можливі джерела фінансування інвестицій в аграрній сфері, недоліки та переваги їх використання. Запропоновано організаційно-економічний механізм активізації інвестиційних процесів в аграрному секторі економіки України з урахуванням необхідних заходів та основних напрямів управління на макро-, мезо- та мікрорівні.

Ключові слова: інвестиції, аграрна сфера, джерела фінансування інвестиційної діяльності, активізація інвестиційних процесів, конкурентоспроможність національної економіки.

Постановка проблеми. Складна ситуація у сільському господарстві, яке є центральною ланкою в єдиному технологічному ланцюгу АПК, впливає на результати фінансово-господарської діяльності всіх його організацій. Сільське господарство займає особливе місце у соціально-економічній політиці держави. Але при цьому особливості аграрного сектора ускладнюють рівноправну участь сільського господарства у міжгалузевій конкуренції і багато в чому визначають низьку інвестиційну привабливість власне сільськогосподарської діяльності. Світова практика показує, що прибуток сільськогосподарських підприємств у цілому нижчий, ніж в інших галузях. Проте, в практиці ринкової економіки існує ряд механізмів залучення інвестицій в аграрний сектор, які значною мірою відповідають специфіці сільськогосподарського виробництва [6, с. 189].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в економічну теорію засад інвестиційного забезпечення аграрного сектора національної економіки зробили такі вітчизняні науковці, як:

І. Вінченко [5], О. Дацій [6], В. Збарський [6], І. Карпова [8], Ю. Кирилов [9].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на вагомість та значущість наукових досліджень, присвячених цій проблемі, окремі питання щодо джерел фінансування інвестицій та їх структури залишаються недостатньо вивченими й потребують подальшого дослідження.

Метою статті є визначення та обґрунтування заходів інвестиційного забезпечення аграрного сектора національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах в аграрному секторі головна роль відводиться активізації залучення фінансових ресурсів як необхідної складової частини забезпечення сталого розвитку підприємств галузі. Питання подальшого розвитку сільського господарства, на нашу думку, неможливо розглядати у відриві від здійснення інвестиційних процесів у галузі [13, с. 4].

Активізація інвестиційних процесів неможлива без фінансового забезпечення. Джерела